

הִלְכוֹת שֵׁשֶׁת סִימָן שְׁצַט

ביאורים ומוספים

[ש"ע ס"ח]

עוֹשֵׂי תַחְמוּמִין כְּטַבְלָא מְרַבְעַת²⁴.

(24) כזה ו

[משנ"ב ס"ק מג]

דְתַחְמוּמִין דְרַבְנָן²⁵.

(25) וכן אשה נאמנת מטעם זה, כמבואר בתוס' (עירובין נט, א ד"ה ותחומין, ופסחים ד, ב ד"ה הימנעה). ומבואר בתוס' שם, שאם איסור תחומין היה מן התורה לא היתה נאמנת, מפני שאין הוא בידה, ורק כיון שהוא מדרבנן נאמנת. ובביאור דבריהם כתב בשו"ת אגרות משה (יורד ח"ב סי' מד), שכאן מדובר באופן שהוא ענין איתחוק איסורא; כיון שהיו רגילים שלא לילך למקום ההוא, ולכן אם היה איסורו מדאורייתא לא היתה נאמנת. ולפי זה חידש שבדברים שלא איתחוק איסורא נאמנת אשה אף בדאורייתא, שהרי עיקר נאמנות עד אחד באיסורין מקורו מדין יספרה לה; שנאמר באשה.

[משנ"ב ס"ק]

ולפיכך הָאֵמִינוּם²⁶.

(26) ומשמע שטעם הקולא הוא משום שספק דרבנן לקולא. ואף שלאיסור תחומין יש אסמכתא מן התורה, ומצינו בכמה מקומות שכש"כ אסמכתא חשובה לדין דרבנן דינו כדין תורה ואין מקילים בו בספיקות, כתב הפ"מ (פתיחה כוללת ח"א אות כא) שכאן מתחילת תקנת תחומין התנו חכמים להקל בזה, כמבואר במשנה (עירובין נח, ב) שאפילו עבד ושפחה נאמנים לומר עד כאן תחום שבת, לפי שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל.

[משנ"ב ס"ק מד]

וְהַכֹּל מִטַּעַם הַיָּלֵל²⁷.

(27) ומשמע שאילו היה איסור תחומין מדאורייתא לא היה נאמן. ואף על פי שכתת מעיד בגדל, כתב הקובץ שיעורים (כתובות אות עז) שכיון שהעדות היא על מה שראה בקוטנו, יש לחוש שלא דקדק יפה.

[ביה"ל ד"ה עד טאן]

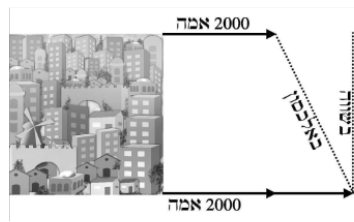
אין רוֹצֵה לומר שְׁמֻדָּה²⁸.

(28) אמנם, מלשון הרשב"א (תורת הבית בית א שער א, ז, ב) משמע, שאף אם מדדו הם עצמם נאמנים כיון שתחומין מדרבנן, שכן כתב שם בביאור דברי הגמרא שאפילו עבד ואפילו אשה נאמנים לומר עד כאן תחום שבת, שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר, שאף שלכל דיני התורה נאמנים עבד ואשה גם לענין איסורים דאורייתא. מי"מ אם איסור תחומין היה מדאורייתא לא היו נאמנים, כיון שיש לחשוש שמו מדדו וטעו. ומשמע מדבריו שנאמנותם בתחומין דרבנן היא גם כשטוענים שמדדו בעצמם. והרא"ה (בדק הבית שם ז, א, ד"ה ועוד כתב) הביא בשם רבנו משה, שמה שאמרו בגמרא שנאמנים על התחום משום שהוא מדרבנן, היינו כשיש עד אחד שמכחישם ואומר שהתחום אינו רחוק כמו שאמר, ואף על פי כן שומעים לעבד ולשפחה כיון שאמרו לקולא. ומשמע שלולי ההכחשה היו נאמנים גם אם איסור תחומין היה מדאורייתא. ולכן לענין תחום "ב מיל, לדעת הרשב"א אין עבד ושפחה נאמנים לומר עד היכן התחום, ולדעת הרא"ה נאמנים הם.

[רמ"א ס"ח]

מותר החוטף של סימן התחום מזה לזה באֶלְכָסוֹן, וְיֵשׁ אֲמָרִים בְּשֻׁהוֹ²⁰.

(20) כזה ו

[משנ"ב ס"ק לג]

וְלִדְיָנָא פְּסַק הַגָּרָא דְמוֹדְרִין בְּשֻׁהוֹ²¹.

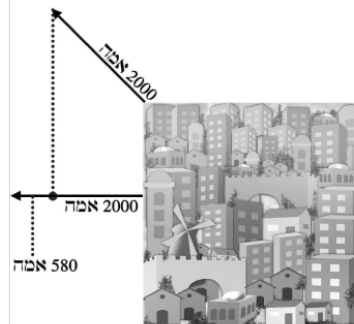
(21) ואם כנגד חלק מהעיר היתה עיר אחרת מובלעת בתוך התחום, שדינה שהיא נחשבת כולה כד' אמות, ונמצא שהתחום מתרחב כנגדה הרבה, כתב בשו"ת נודע ביהודה (מהדורת סי' ג) שאין משווים את התחום כנגד כל העיר, אלא במקום שכנגד העיר האחרת יהיה התחום מרובה, ושאר התחום יהיה כדיו.

מאיך, החזו"א (או"ח סי' קי"ד) כתב שבאופן זה הכל מודים שיש להשוות את התחום, ולא נחלקו אלא בהיה גיא או הר, שכיון שהדרך היא שכנגד העיר יש הרים וגאיות, יש לומר שהמדידה נחשבת ישרה גם אם התארכה בצד מסוים מחמת תנאי הקרקע, אבל כשהתארכה המדידה מחמת סיבה אחרת כמו עיר המובלעת בתחום, בזה ודאי שיש להשוות את התחום. וכן דעת הגרי"א (המובאת בביה"ל ד"ה באלכסון), שלעולם יש להשוות את התחום.

[ש"ע ס"ט]

נֹאמַר שְׁמָא הָרֵאשׁוֹן מְקַרְן אֶלְכָסוֹן שֶׁל עִיר מְדַד הָאֶלְפִים וּלְפִיכָךְ מַעֲט מִקְּדָתָא²².

(22) כזה ו

[משנ"ב ס"ק לה]

דְתַחְמוּמִין דְרַבְנָן, וְאֶזְלִינָן לְקֻלָּא²³.

(23) ואף באופן שיש חומרא בדבר, כגון ביצא מתחומי ברשות להציל נפשות או לעדות החדש, שאם יצא מתחום עיר מקבל תחום חדש של אלפיים אמה (כמבואר בשו"ע לקמן סי' תו"א), ואם נמדוד כפי המרבה נמצאנו מחמירים עליו שלא לקבל תחום נוסף עד שיצא מהתחום המרובה, כתב השפת אמת (עירובין נט, א) שאין להקל ולמדוד כפי הממעיט. והטעם, כיון שהתקנה ליתן לו תחום חדש הרי היתה מחמת שאיבד את תחומו הראשון ומן הדין היה אסור לו לצאת מדי אמותיו, וכדי שלא ימנע בעתיד מלבא תיקנו לו תחום חדש, אבל אדם זה, כיון שלפי מדידת המרבה לא יצא עדיין מתחומו הראשון, נמצא שמן הדין אין עליו איסור לצאת מדי אמותיו, ואין סיבה לתת לו תחום חדש.

הלכות שבת סימן שצמ

סימן התחום מזה לזה (לב) *באלכסון (הרא"ש וטור), ונ"ש אומרים בשו"מ²⁰ (לג) כפי המקום שרבה בו (כ"י במס רש"י ורשב"א): ט יאם באו (לד) שני מרחים ומדרו את התחום, אחד רבה ואחד מעט, שומעין (לה) למרבה, והבלבד שלא ירבה יותר ממדת אלכסונה של עיר. רבינו יצחק, בעת שירבה זה, נאמר שמא הראשון (לו) מקרן אלכסון של עיר מדר האלפים ולפיכך מעט מדרו²¹, (לז) ונמצא צלע התחום בינו ובין העיר פחות מאלפים, וזה האחרון מדר אלפים (לח) מצלע העיר, ואין מחזיקין על הראשון (ט) ששעה (לט) ביותר על זה: י' ועושי התחומין *כטבלא מרבעת²², דהינו שמודר על-פני כל ארץ העיר למזרח אלפים אמה לחוץ, וכן לצפון, ואחר-כך רואים כאלו היתה טבלא מרבעת (מ) בקרן למלאתו, ונמצא התחום בקרן אלפים ואלכסונו, (מא) שהם אלפים ושמונה מאות; אבל לא ימדד מאמצע הקרן אלפים באלכסון וכן בקרן שפגגו ויתן החוט מזה לזה, שאם יבן מפסיד השמונה מאות שבקרן, וגם לא יהיה התחום כנגד העיר (מב) *אלא אלה וארבע מאות עשרים ושמונה: י"א טאפלו עכד אפלו שפחה (מג) נאמנים לומר *עד פאן תחום-שבת, 'אבל קטן לא, בעוד קטן, (מד) אבל נאמן הגדול לומר זכור אני שער באן היינו באים בשבת בשעה יתית קטן, וסומכין על עדותו:

באר היטב

(3) ששעה. הינו אם עולה יותר על תק"ף אמה בקרוב, רמב"ם:

באר הלכה

מאריך אמות שפוע של דבר גדול, והטעם, דמדת חכמים כן הוא (תוספות): * באלכסון. עין במשנה ברורה השעם. ובבאר הג"א תמה על זה, דהא נדאי כשמודין התחום מאמצע העיר אלפים במישור עושיין ציון התחום שהו לכל אותו הריח, אף שבמקום אחד יש שם הרים שיהיו צריכין לקרר ויהיה שם ציון סוף האלפים קדם ציון תחום זה, מכל מקום נדאי אוליין בסמ מדינת תחום במקום אחד, דהא"ף אפשר שכל אחד יצטרף למדד ברוח אחד בכל המקומות שבאותו רוח, אלא כמו שאמרנו (לענין עיר) שמתחיל חוט שהו לכל אותו רוח, ואם-כן למה נחמיר פאן שימדדו לו באלכסון ויחפחו לו בצד השני הרבה בחנם; אלא נראה ברור דכונת התוספות הוא באופן אחר, עין שם, וכן במחצית-השקל תמה ג"כ על סברת הרא"ש, עין שם, וענין בספר דמשק אילינו שחתר לישב סברת הרא"ש. ולמעשה נראה להקל, כמו שכתבו הג"א והפחצית השקל, דהתוספתא מסופקת, שהו לשנוי: הנה לפני הר ומישור, מודד את המישור ונשקר ומניח את ההר ורוצה לומר, שנשקר במה שאין צריח למדד שפוע הטרן, ולא נזכר שום נקרא-מנה בתוספתא בין שהיה המישור נגד העיר באמצע או שהיה המישור אצל קרן זה והיה בקרן שפגגו באותו רוח, ופשטא דלשנא דמתניתין ד'אין מודדין אלא מן הפמחה', לפרש ה"ר"ף וכן ברבנו תנאל שלפנינו ג"ס כן הוא, דצריך למדד מן מקום שהו ויש, עין שם: * כטבלא מרבעת. לא דוקא מרבעת ממש קאמר שיהיה ארבע כרחה, דהא לפעמים כשנעדי רחב אלה אמה ואורך אלפים, נמצא עיר עם התחומין ארץ ששת אלפים ורחב חמשת אלפים, אלא הא דקאמר שיהיה כטבלא מרבעת, לאפוקי שלא תהו על כל שיהיה נשפר לצוית (אחרונים): * עד פאן תחום שבת. אין רוצה לומר שפגגו²³, דהא אין סומכין

משנה ברורה

לו במקום שמעט להחמיר: (לב) באלכסון. דחישין שמא לא טעה במדינת מרחית-דרומית, ומה שנתמעט הפדה הוא מפני שמצא דרך מדרו (טו) איהו הר שצריך למדדו מדידה נפה בקרקע הנלקה, ולכן נתקצר התחום באותו צד: (לג) כפי המקום שרבה בו. אף שהוא בעצמו מדר גם המרחית-דרומית, (טז) תלין ששם לא מתח החבל כל-צרכו ולכך נתקצר התחום שם, וכל-שכן אם אותו המדה הקצרה היה מאדם אחר, בנדאי תלין להקל ואמרינן שאותו אדם טעה, וכדלקמה. ודניא (יז) פסק הג"א דמודדין בשעה²⁴, עין שם: ט (לד) שני מרחים. אבל אם האחד אינו ממתח, אין הולכין אחריו כלל: (לה) למרבה. דתחומין (יט) דרבנו, ואוליין קלא²⁵ (יט) ואמרינן דהשני טעה: (לו) מקרן אלכסון וכו'. רוצה לומר, ומדרו באלכסון, (כ) וכן מדר מקרן שפגגה, ונמצא שמתחילים חוט מסוף תחום שמקרן זו לסוף תחום שמקרן זו, ויהיה בין חוט זה לעיר הרבה פחות מאלפים: (לז) ונמצא צלע התחום בינו וכו'. צלע התחום נקרא השטח שיש מן החוט שנתחם (מקרן אלכסון זו עד קרן אלכסון שפגגה, וכ"ל) עד העיר: (לח) מצלע העיר. רוצה לומר, כנגד העיר בשעה ולא באלכסונה, והלפיכך הולכין אחריו, שהוא מדר בהלכה: (לט) ביותר על זה. והינו, שאף להקל לילך אחר מדינת האחרון אלא כשאין עולה מדינתו יותר על מדינת הראשון רק לערך חמש

מאות ושמונים אמה, שהו השעור עלה על-ידי השעות שמדר הראשון האלפים באלכסון, כמבאר בבית-יוסף, עין שם. ואם ארע שמחלקין במדינה ביותר (כא) משעור הזה, מסתברא שאין הולכין אחר מדינת שניהם וצריך למדד מתדש ולברר הדבר: י' (מ) בקרן למלאתו. דהינו, שיהיה בקרן אלפים על אלפים מרבע, כמדת התחום: (מא) שהם אלפים ושמונה מאות. הינו, אם הולך באלכסון נגד הקרן מטר לילך עד שעור זה, משום דכל אמתא ברבוצא, אמתא ותרי חמשי באלכסונו, ונמצא משעור אלפים נתוסף עוד שמונה מאות, וכן יש לו שעור זה לכל קרן וקרן, לכך מה שיש לו אלפים אמה נגד רחב העיר מקל צדדיו. ודע, (כז) דאורך האלפים והנזוית הוא שיהי לכל עיר נעיר בשנה, בין גדולה או קטנה, אמנם רחב של האלפים תלוי לפי מדת העיר, שאם היא גדולה כרחבה, מתרחב התחום שפגגה, ואם היא קצרה, התחום ג"כ קצר ברחבו: (מב) אלא אלה וארבע מאות עשרים ושמונה. שבחשבון זה אם יתוסף עליהם באלכסון שלהם, שהוא על כל אמה שני חמשי אמה, ממילא יהיו אלפים, כי מאלף וארבע מאות יתוסף עוד חמש מאות וששים ומן העשרים ושמונה יתוסף עוד לערך ששים-עשרה, סך הכל הוא חמש מאות וששים וששים, השלם אותם על האלה וארבע מאות עשרים ושמונה, אם-כן סך הכל הוא אלפים: י"א (מג) נאמנים לומר וכו'. דתחומין דרבנו²⁶, ולפיכך האמנים²⁷: (מד) אבל נאמן הגדול לומר וכו'. והכל מטעם הנ"ל²⁸:

שער הציון

(טו) גגון במתקלט עשנה מתוך חמש אמות (הרא"ש). ונקט זה ללשנא קמא דגמרא. ולידין דפסקינן כלשנא בתרא, צריך לציר שמתקלט עשנה מתוך ששה, דבזה לכלי עלמא מודדו מדינה נפה, וכמו שכתב בבית-יוסף בשם הרשב"א: (טז) דבמדינה צריך להיות מתחת החבל בכל פחו (רש"י): (יז) ודעת רבנו ויתן הוא ג"כ רש"י ורשב"א, וכן משמע מר"ב פרושו. והנה בבאר הג"א הוכיח לדינו מצד הפסקא ונתמה על הרא"ש, ע"ש, אכן מה שכתב שברור לו שהתוספות כן לאפן אחר, ע"ש, צריך עיון, דהמעין בתוספות דהא ברור שפגגה הוא פרושו הרא"ש, וכן מוכח להדיא ברש"א ובחדושי הנשפ"א, וצריך עיון; ואולי שגרסא אחרת הנה לו בתוספות. אחר-כך מצאתי פ"ל בדמשק-אליעזר, ע"ש. ועין בבאר הלכה: (יט) גמרא: (יט) ואפלו אם היה הרבה יותר מבדי מתחת החבל, וכל-שכן אם היה רק אמה אמות, שיש לתלות שלא נמתח החבל כל-צרכו, דתלין בזה (לבושו): (כ) הג"ר: (כא) מגז-אברהם, ועין בבית-יוסף שיש מחשבין חמש מאות שמונים וחמשה: (כז) אחרונים: